

Зміст

ПРОЛОГ	13
1. Найдивніша зустріч у світі	27
2. Кремнієва долина до появи Facebook	49
3. Дій швидко і напролом	74
4. Діти Фогга	107
5. Містер Гарріс і містер Макнамі їдуть до Вашингтона	143
6. Конгрес налаштований серйозно	154
7. Шлях Facebook	169
8. Facebook опирається	185
9. Соціолог	199
10. Усе змінює Cambridge Analytica	210
11. Судні дні	234
12. Успіх?	250
13. Майбутнє суспільства	282
14. Ваше майбутнє	312
ЕПІЛОГ	323
ПОДЯКИ	337
ДОДАТОК 1. Пам'ятка Заку й Шеріл: чернетка редакційної статті для Recode	347
ДОДАТОК 2. Промова Джорджа Сороса «Цей момент в історії»	352
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ НАРИС	365

Пролог

Технології — корисні слуги, але небезпечні господарі.

Крістіан Лоус Ланге

9 листопада 2016 рік

«Росіяни скористалися Facebook, щоби втрутитися у вибори!» — із цього я почав розмову наступного дня після президентських виборів. Я говорив із Деном Роузом, який очолював відділ співпраці з медіа у Facebook. Якщо Роуз був здивований моєю люттю, то він це вдало приховав.

Дозвольте дещо пояснити. Я маю великий досвід інвестування в технології і давно їх популярижую. Технології здавна були моєю роботою та пристрастю, але у 2016 році я вже відходив від повної зайнятості в галузі професійних інвестицій і думав про пенсію. На ранньому етапі створення Facebook я консультував його засновника Марка Закерберга* (багато колег і друзів називали його просто Зак) і став одним із перших інвесторів Facebook. Років десять я був справжнім ентузіастом. Навіть зараз, пишучи цю книжку, я досі володію акціями Facebook. З погляду мого невеликого інтересу я не мав би кусати цю руку зі шматком поживи. Мені ніколи не спало б на думку стати активістом, який виступає проти неї. Я був радше таким собі Джиммі Стюартом зі стрічки Гічкока «Вікно у двір». Йому й діла немає до чужих справ, він роздивляється краєвид із вікна своєї кімнати — аж раптом помічає дещо схоже на скоєння злочину, і тут він уже

* Англійською прізвище Zuckerberg вимовляється як Закерберг, однак в українській мові усталилася помилкова вимова Цукерберг. — Тут і далі посторінкові примітки редакторів.

має вирішити, що йому робити. Я впродовж усієї своєї кар'єри намагався ухвалювати розумні рішення на основі неповних даних. Однак одного дня на початку 2016 року став помічати у Facebook речі, які здавалися неправильними. Я смикнув за цю ниточку – і виявив катастрофу. Спочатку думав, ніби Facebook – жертва, і просто хотів попередити друзів. Те, що я з'ясував упродовж наступних місяців, приголомшило й засмутило мене. Я дізнався, що даремно довіряв цій компанії.

Ця книжка розповідає, чому я мимохіть переконався, що Facebook (попри чудовий досвід для більшості користувачів) дуже шкодив Америці, чому його потрібно змінити й що я намагався для цього зробити. Сподіваюся, що розповідь про зміну моїх переконань допоможе іншим усвідомити загрозу. Заразом я поділюся своїми знаннями про технологію, завдяки якій інтернет-платформи, як-от Facebook, маніпулюють увагою. Я поясню, як злочинці використовують схеми Facebook та інших платформ, щоб шкодити невинним людям і навіть убивати їх. Як демократія опинилася під загрозою через технічні та бізнесові рішення інтернет-платформ, які відмовляються брати на себе відповідальність за наслідки своїх дій. Як культура цих компаній робить працівників байдужими до побічних ефектів їхнього успіху. Коли я пишу цей текст, ніщо не заважає цьому повторюватися де завгодно.

Це історія про довіру. Технологічні платформи, включно з Facebook та Google, користуються довірою та позитивним ставленням, що їх формували попередні покоління технологічних компаній упродовж п'ятдесяти років. Вони скористалися нашою довірою, вдаючись до вигадливих способів нажитися на найвразливіших місцях людської психології, щоб збирати й використовувати особисті дані, а також розробляти бізнес-моделі, які не захищають користувачів. Користувачам час навчитися

скептично ставитися до улюблених продуктів, змінити поведінку в мережі, вимагати від платформ відповідальності за наслідки їхніх рішень і спонукати законотворців регулювати їхню діяльність для захисту суспільних інтересів.

Це історія про привілейованість. Про те, як винятково успішні здатні захопитися власними цілями аж так, щоб забути про права та привілеї інших. Про те, як напрочуд розумні можуть втратити з поля зору той факт, що користувачі мають право на власний вибір. Як успіх може схилити до самовпевненості – аж до опору конструктивним зауваженням друзів, що й казати про критику. Про те, як дехто з найпрацьовитіших, найпродуктивніших людей у світі може бути таким сліпим до наслідків своїх дій, що готовий поставити під загрозу демократію, аби зберегти свої привілеї.

Також це історія про владу. Вона розповідає, що навіть найкращі ідеї в руках людей із добрими намірами все одно можуть дуже зашкодити. Уявіть, як суміш нічим не контрольованого капіталізму, технології, що викликає залежність, і авторитарних цінностей у поєднанні з безжальністю й погордою Кремнієвої долини ринула на мільярди користувачів, які нічого не підозрюють. Гадаю, настане день (раніше, ніж я уявляв собі лише два роки тому), коли світ усвідомить: за цінностями, які користувачі отримали під час очолюваної Facebook революції соціальних мереж та ринку користувацької уваги, прихована беззаперечна катастрофа для нашої демократії, охорони здоров'я, економіки й захисту приватності. Такого не мало статися. Щоб це виправити, доведеться докласти спільних зусиль.

Коли історики завершать опрацьовувати цей період, підозрюю, що вони ставитимуться до Facebook трохи поблажливіше, зважаючи на невдалі рішення, які під час розвитку компанії ухвалювали Зак, Шеріл Сендберг та їхня команда. Я сприймаю це

з розумінням. Помилки — частина життя, а вивести стартап на світовий рівень надзвичайно складно. На мою думку, провина Facebook — і, гадаю, історія зі мною погодиться — у реакції на критику та докази. Вони мали нагоду стати героями своєї історії, взявши на себе відповідальність за рішення та катастрофічні наслідки. Натомість Зак і Шеріл обрали інший шлях.

Ця історія досі розгортається. Я пишу книжку, щоб попередити, і ставлю собі за мету розповісти читачам про кризу, допомогти зрозуміти, як і чому вона трапилася, та запропонувати вихід. Якщо я досягну бодай чогось одного, нехай це буде усвідомлення читачами, що вони мають відіграти свою роль у розв'язанні проблеми. Сподіваюся, кожен читач скористається цією можливістю.

Мабуть, найбільша шкода, яку заподіяв Facebook та інші інтернет-платформи, уже позаду, але великий ІТ-капітал робитиме ставку на інше. Найімовірніше, технології та бізнес-моделі Facebook та інших платформ і надалі підважуватимуть демократію, систему охорони здоров'я, приватність та інновації, аж поки протидія у формі державного втручання чи протесту користувачів не спричинить зміни.

ЗА ДЕСЯТЬ ДНІВ до президентських виборів у листопаді 2016 року я офіційно звернувся до двох людей, яких вважав друзями, — Марка Закерберга та операційної директорки Facebook Шеріл Сендберг. Я хотів поділитися побоюваннями, що зловмисники використовують технології та бізнес-модель компанії, щоб нашкодити невинним людям, і що компанія не реалізовує свого потенціалу джерела позитивних суспільних зрушень. Я розписав на двох сторінках перелік випадків заподіяної шкоди. Працівники Facebook не завдавали шкоди безпосередньо, але всі ці ситуації стали можливими через алгоритми компанії, рекламну

модель, автоматизацію, культуру та систему цінностей. Я також навів приклади, коли через культуру та пріоритети компанії постраждали працівники й користувачі. Цей текст є в додатках до книжки.

Зак створив Facebook, щоб об'єднати світ. Але, коли ми з ним познайомилися, я не знав, що його ідеалізм не врівноважений емпатією чи відчуттям реальності. Це я зрозумів згодом. Схоже, він припускав, що всі сприйматимуть і використовуватимуть Facebook так, як він, і йому не спало на думку, що платформу дуже просто можна використати зі злими намірами. Він не вірив у конфіденційність даних і робив усе можливе для максимального їхнього розкриття та обміну. Він керував своєю компанією так, ніби для розв'язання будь-якої проблеми достатньо написати довший чи кращий код. Заради небачених впливу та охоплення він погоджувався на активне стеження, легковажне передавання персональних даних і технології зміни користувацької поведінки. В основі успіху Facebook лежать саме користувацький обмін інформацією, спостереження та зміна поведінки. Facebook розвивається завдяки користувачам, які іноді стають його жертвами.

Коли я зв'язався із Заком та Шеріл, то тільки припускав, що зловмисники використовують Facebook із недоброю метою. Підозрював, що приклади, які я побачив, відображають системні недоліки в структурі платформи й культурі компанії. Я не наголошував на загрозі президентським виборам, оскільки не міг тоді уявити, що маніпуляції у Facebook вплинуть на результати. Крім того, я не хотів, щоб у разі перемоги Гілларі Клінтон (яку прогнозувала більшість) компанія проігнорувала моє занепокоєння. Я попередив, що Facebook мусить виправити недоліки, щоб не ризикувати довірою користувачів та брендом. Платформа не шкодила напряму, але зловмисники

використовували її як зброю, і користувачі мали право сподіватися, що компанія їх захистить.

Той текст був чернеткою авторської колонки, яку я написав на прохання технологічного блогу *Recode*. Мої підозри міцніли впродовж 2016 року й сягнули апогею, коли з'явилися новини про спроби росіян втрутитися в президентські вибори. Те, що я побачив, дедалі більше мене лякало, і це позначилося на тоні статті. Моя дружина Енн дала мудру пораду: надіслати цей текст Закові та Шеріл до публікації. На початку існування Facebook я був одним із численних радників Зака й долучився до того, що Шеріл стала операційною директоркою компанії. З 2009 року я не працював із Facebook, але й надалі дуже вболівав за нього. Мій невеличкий внесок в успіх однієї з найвидатніших компаній, створених у Кремнієвій долині, був серед справжніх вершин моєї тридцятичотирирічної кар'єри. Енн зауважила, що, висловлюючи своє занепокоєння в авторській колонці, я можу викликати небажану реакцію преси, і тоді Facebook буде складніше сприйняти моє занепокоєння. Я прагнув розв'язати проблеми компанії, а не поставити людей у незручне становище. Мені навіть на думку не спадало, що Зак і Шеріл могли навмисне зробити щось не так. Усе здавалося радше непередбаченими наслідками стратегій, що жилилися добрими намірами. Ми із Заком не спілкувалися особисто впродовж семи років (лише кілька разів обмінялися електронними листами), але я іноді спілкувався із Шеріл. Свого часу я чимало зробив для них, тож цілком міг очікувати, що мої застереження сприймуть серйозно. Я прагнув переконати Зака та Шеріл провести розслідування і вжити належних заходів, а публікація авторської колонки могла кілька днів зачекати.

І Зак, і Шеріл відповіли на мій електронний лист упродовж кількох годин – ввічливо, але не обнадійливо. Вони припускали,

що проблеми, про які я згадав, – одиничні відхилення від норми й що компанія вже їх усунула. Однак вони запропонували мені поспілкуватися з операційним керівником Facebook та обговорити з ним своє занепокоєння. Вони вибрали Дена Роуза зі свого найближчого оточення. Ми з ним товаришували. До виборів я говорив із Деном щонайменше двічі. Він щоразу терпляче вислуховував мене й повторював уже сказане Заком та Шеріл, але з одним істотним доповненням: Ден наголошував, що з технічного погляду Facebook – платформа, а не медіа. А отже, не відповідає за дії третіх сторін. Він казав це так, ніби тут питання можна закрити.

Ден Роуз – дуже розумна людина, але не він визначає політику Facebook. Це робить Зак. Справа Роуза – виконувати накази Зака. Краще було б поговорити із Заком, але я не мав змоги, тому погодився на те, що мені запропонували. Зрозуміло, що Facebook не хотів, щоб я публікував міркування про свій неспокій, а я гадав, що в приватній розмові маю більше шансів переконати їх розслідувати справи, які мене занепокоїли. Говорячи з Деном наступного дня після виборів, я впевнився, що насправді він не сприймає мого погляду. Здавалося, він зараховує наше спілкування до сфери зв'язків із громадськістю. Він мав на меті змусити мене заспокоїтися й розв'язати мої тривоги. Це йому не вдалося, але одна перемога все ж за ним: я так і не опублікував того тексту. Я завжди був оптимістом і вважав, що, продовжуючи приватні розмови, переконаю Facebook серйозно поставитися до проблеми.

Я й надалі телефонував Денові та надсилав йому електронні листи, сподіваючись переконати їх відкрити службове розслідування. Натоді Facebook мав 1,7 мільярда активних користувачів. Його успіх залежав від їхньої довіри. Якби користувачі вирішили, що за шкоду, заподіяну третьою стороною, відповідає

компанія, бренд не врятували б жодні юридичні заходи безпеки. Корпорація ризикувала всім. Я зазначив, що Facebook має вікно можливостей. Вони могли взяти за приклад Johnson & Johnson. Коли в 1982 році хтось підсипав отрути в кілька флаконів із тайленолом, що стояли на полицях крамниць у Чикаго, J&J негайно відкликали всі флакони препарату з усіх точок продажу й не повернули його на ринок, доки не вдосконалили герметичну упаковку. У короткочасній перспективі компанія зазнала збитків, але винагородою стало величезне зростання довіри покупців. J&J не додавали отрути в ті флакони. Вони цілком могли перекласти відповідальність на божевільних, які це зробили, але натомість узяли на себе захист споживачів і вдалися до найбезпечнішого способу дій. Я гадав, що Facebook зможе перетворити потенційну катастрофу на перемогу, зробивши те саме.

Одна з проблем полягала в тому, що тоді я не мав даних, щоб підтвердити свої здогади, – лише інтуїтивне відчуття, загострене впродовж тривалої кар'єри професійного інвестора в галузі технологій.

Facebook уперше серйозно занепокоїв мене в лютому 2016-го під час підготовки до президентських праймериз. Я політичний наркоман, тому щодня по кілька годин читав новини й провів чимало часу у Facebook. Там я помітив, що друзі дуже активно діляться зображеннями, які походили з Facebook-спільнот, нібито пов'язаних із кампанією Берні Сандерса. Це були дуже мізогінні зображення Гілларі Клінтон. Я не міг уявити, щоб їх справді схвалювала кампанія Берні. Ба більше, ці зображення поширювалися вірусними темпами, багато моїх друзів ділилися ними, і щодня з'являлися нові.

Я чимало знав про те, як поширюється інформація у Facebook. Почнімо з того, що моя друга робота – гра в музичному гурті Moonalice, і я довго вів у Facebook його сторінку, яка була дуже

популярна серед фанів. Шквал зображень, що їх поширювали сторінки, нібито пов'язані із Сандерсом, здавався неприродним. Як ці сторінки знаходили моїх друзів? Як друзі потрапляли на ці сторінки? Групи у Facebook не з'являються відразу розкритими. Я припускав, що хтось витрачає гроші на рекламу, щоб мої знайомі приєдналися до спільнот, які поширювали ці зображення. Хто міг цим займатися? Я не знав. Потік неприйнятних зображень не вщухав, і мене це мучило.

Мою увагу привернуло ще тривожніше явище. У березні 2016 року я побачив у новинах матеріал про групу, котра використовувала розробницький інструмент у Facebook, щоб збирати дані про користувачів, які цікавилися рухом «Життя чорних важливі» (Black Lives Matter), і продавати їх поліції. Мені це здалося величезним злом. Facebook забанив групу, однак лише після того, як уже було завдано непоправної шкоди. У цій ситуації знову зловмисник використав Facebook, щоб нашкодити невинним жертвам.

У червні 2016 року Сполучене Королівство голосувало за вихід з Європейського Союзу. Результат референдуму щодо брекзиту став абсолютним шоком. Опитування свідчили, що відповідь «Залишитися» переможе з відривом приблизно чотири відсотки, але трапилося навпаки. Ніхто не міг пояснити цей стрімкий поворот, але мені на думку спала одна версія: а що, як, просуваючи варіант «Вийти», хтось скористався даними користувачів та алгоритмами Facebook? Очікували, що переможе варіант «Залишитися», бо Велика Британія прекрасно влаштувалася в ЄС: користувалася всіма перевагами членства, зберігаючи власну валюту. Лондон був беззаперечним фінансовим хабом Європи, а громадяни Великої Британії могли вільно торгувати й подорожувати, користуючись відкритими кордонами континенту. Посил прибічників ЄС «не сходити з курсу» ґрунтувався